



Отримано: 28 лютого 2024 р.

Прорецензовано: 15 березня 2024 р.

Прийнято до друку: 21 березня 2024 р.

e-mail: borovik.marina@gmail.com

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0001-7362-7830>

e-mail: 2123kondratenko@gmail.com

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0003-3305-9570>

DOI: 10.25264/2311-5149-2024-32(60)-19-23

Боровик М. В., Кондратенко Н. О. Формування механізму інноваційного управління у сфері надрокористування. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, березень 2024. № 32(60). С. 19–23.

УДК: 338.24:504

JEL-класифікація: H79, Q28, Q38

Боровик Марина Вікторівна,

*доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту і публічного адміністрування
Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова*

Кондратенко Наталія Олегівна,

*доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту і публічного адміністрування
Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова*

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ІННОВАЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ НАДРОКОРИСТУВАННЯ

У статті розроблено механізм інноваційного управління у сфері надрокористування. Визначено, що сфера надрокористування є однією з найважливіших в економіці країни, та наразі вона перебуває на етапі реформування, що обумовлено процесами глобалізації та інтеграції економіки України у світове співтовариство. Розглянуто основні напрями вдосконалення управління у сфері надрокористування. Обґрунтовано необхідність ефективних механізмів інноваційного управління у сфері надрокористування. Розроблено механізм інноваційного управління у сфері надрокористування, який охоплює: суб'єкт, об'єкт, цілі, завдання, функції, методи, принципи, підходи, інструменти, забезпечення, оцінку, організаційну структуру та рівні, а також враховує вплив факторів зовнішнього середовища та специфіку державного регулювання у сфері надрокористування. Визначено, що інноваційне управління у сфері надрокористування повинно ґрунтуватися на використанні комплексного механізму управління, який спрямовано на досягнення узгодженості інтересів та вимог усіх зацікавлених сторін при забезпеченні ефективного використання та відтворення надр.

Ключові слова: управління, інноваційне управління, механізм, сфера надрокористування, механізм інноваційного управління.

Maryna Borovyk,

*Doctor of Economics, Professor of the Department of Management and Public Administration,
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

Nataliia Kondratenko,

*Doctor of Economics, Professor of the Department of Management and Public Administration,
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

FORMATION OF THE INNOVATION MANAGEMENT MECHANISM IN THE SPHERE OF SUBSOIL USE

The article develops a mechanism for innovative management in the field of subsoil use. It is noted that the subsoil use sector is one of the most important in the country's economy and is currently undergoing reform due to globalization and Ukraine's integration into the global economy. The main directions for improving management in the subsoil use sector are considered. The necessity of effective mechanisms of innovative management in the subsoil use sector is substantiated. A mechanism for innovative management in the subsoil use sector has been developed, which includes: the subject, object, goals, tasks, functions, methods, principles, approaches, tools, support, evaluation, organizational structure, and levels, taking into account the impact of external factors and the specifics of state regulation in the subsoil use sector. It is determined that innovative management in the subsoil use sector should be based on the use of a comprehensive management mechanism aimed at achieving the coordination of interests and requirements of all stakeholders in ensuring the effective use and reproduction of subsoil.

Keywords: management, innovation management, mechanism, subsoil use sphere, innovative management mechanism.

Постановка проблеми. Значення надр та надрокористування для економіки України важко переоцінити. Сфера надрокористування забезпечує значний внесок коштів у державний бюджет, а також є основним постачальником сировини для багатьох галузей вітчизняної промисловості, що дозволяє



здійснювати значний внесок у загальне зростання економічного потенціалу країни. Все це потребує формування дієвих механізмів інноваційного управління у сфері надрокористування, які б враховували інтереси усіх зацікавлених сторін, що особливо актуально в умовах глобалізації та інтеграції економіки України у світове співтовариство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання пов'язані регулюванням процесів у сфері надрокористування розглядаються багатьма дослідниками у різних аспектах, переважно з точки зору геології, юриспруденції, екології. В економічній науці надрокористування розглядається в контексті економіки природокористування. Особливої уваги заслуговують праці таких дослідників: О. Г. Гіндес [1], Ю. В. Дзядикувич [2], Т. В. Іванова [3], І. М. Куликовська [2], Ю. О. Лушпієнко [4], В. В. Олейник [5], О. В. Прокопенко [6], В. Пугач [7], Н. А. Степанюк [8], А. О. Чечель [9], В. Ю. Школа [6] та ін. На сьогоднішній день особливою увагою приділяється питанням реформуванню цієї сфери та правовому регулюванню прав надрокористувачів. При цьому економічні аспекти ефективного та раціонального надрокористування, а також інноваційного управління у цій сфері залишаються дослідженими не у повній мірі та потребують ретельного опрацювання.

Мета дослідження: сформувати механізм інноваційного управління у сфері надрокористування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сфера надрокористування, без сумніву, є фундаментом економіки України, оскільки забезпечує переробну промисловість сировиною, є постачальником енергоресурсів, а продукція видобувного сектору складає ліву частку транспортних перевезень, при цьому наявність в Україні значних родовищ різноманітних корисних копалин здатні залучити в країну міжнародні інвестиції [4]. На сьогодні Україна перебуває на шляху формування нових механізмів управління у сфері надрокористування, що обумовлено процесами глобалізації та інтеграції економіки України у світове співтовариство. Основними напрямками вдосконалення управління у сфері надрокористування є модернізація існуючих регуляторів, здійснювана одночасно з розробкою і впровадженням нових механізмів управління, які враховують сучасні інноваційні інструменти управління. Все це потребує розробки ефективних механізмів інноваційного управління.

Однак, перш ніж перейти до формування механізму, розглянемо теоретичну сутність цього поняття. Поняття «механізм» часто застосовують у різноманітних сферах діяльності суб'єктів економічних відносин та функціонування економіки в цілому. При цьому наведене поняття можна зарахувати до досить складних економічних категорій процесу управління, оскільки існують певні розбіжності та численні погляди на склад елементів управління, з яких складається механізм.

Найбільш узагальнюючою характеристикою цього поняття можна вважати думку французького вченого А. Кульмана, який зазначав, що існують численні різновиди механізмів, однак усі вони є системою елементів, таких як: цілі, функції, методи, організаційні структури, суб'єктів та об'єктів управління, в якій відбувається цілеспрямоване перетворення елементів управління на необхідний стан або реакцію об'єктів управління, що має вхідні посилки і результуючу реакцію [11, с. 29–30].

Грунтуючись на загальноекономічних підходах, механізм управління визначається як відповідний певній організаційно-правовій формі спосіб організації управління будь-яким суб'єктом економічних відносин з його формами, методами, інструментами та засобами [11, с. 32]. При цьому слід відзначити, що зміст механізму управління залежить від ступеня його розуміння та врахування особливостей його формування та розвитку, а також від завдань, на вирішення яких він спрямований [12].

На основі дослідження змісту механізмів управління, які пропонували численні дослідники у своїх працях, було визначено основні складові елементи, на яких ґрунтується будь-який механізм управління, а саме: цілі та завдання, принципи, інструменти, забезпечення та результат, який планується досягти в результаті реалізації механізму.

Досліджуючи особливості інноваційного управління у сфері надрокористування, слід зазначити, що воно спрямовано не тільки на застосування новітніх методів впливу на об'єкт управління, а також спрямовано на розвиток складових системи, а також чинників та умов, необхідних для ефективного використання та відтворення надрового потенціалу країни. Саме тому при формуванні механізму інноваційного управління у сфері надрокористування пропонується враховувати потреби зацікавлених сторін та суспільного розвитку, а також враховувати правові, екологічні та ресурсні обмеження, які пов'язані з використанням надр. Отже, що стосується механізму інноваційного управління у сфері надрокористування, то його можна представити у такому вигляді (рис. 1).

Отже, запропонований механізм інноваційного управління у сфері надрокористування спрямовано на досягнення узгодженості інтересів та вимог стейкхолдерів при забезпеченні ефективного використання та відтворення надр. Основними складовими механізму є об'єкт та суб'єкт інноваційного управління; цілі та завдання, підходи, принципи, інструменти, організаційна структура та функцій інноваційного управління.



Рис. 1. Механізм інноваційного управління у сфері надрокористування

Джерело: розроблено авторами.

Об'єктом інноваційного управління є безпосередньо сама сфера надрокористування. Суб'єктом інноваційного управління у сфері надрокористування є керуючі органи управління на різних рівнях (державному, регіональному, місцевому), які здійснюють свою діяльність на основі використання надр та мають можливості для впровадження інновацій у сферу надрокористування.

Слід відзначити, що ключовим елементом механізму інноваційного управління у сфері надрокористування є формування мети та завдань щодо її досягнення. Як вже зазначалося, запропонований механізм спрямовано на досягнення узгодженості інтересів та вимог стейкхолдерів при забезпеченні ефективного використання та відтворення надр. Це можна також вважати головною ціллю інноваційного управління, однак, враховуючи необхідність використання сучасних інноваційних підходів. Отже, інноваційний підхід основний при реалізації запропонованого механізму.



Серед принципів інноваційного управління у сфері надрокористування можна відділити:

- принцип власності як невід’ємного надбання;
- принцип загальнодержавного управління у сфері надрокористування;
- принцип цільового використання надр;
- принцип раціонального та ефективного використання надр;
- принцип пріоритету охорони навколишнього середовища при надрокористуванні;
- принцип комплексного екологічного підходу у надрокористуванні;
- принцип сталого надрокористування;
- принцип оплати за надрокористування;
- принцип відтворюваності природних ресурсів;
- принцип обов’язкової експертизи у сфері надрокористування та інші принципи.

Слід відзначити, що інноваційне управління у сфері надрокористування пропонується здійснювати на трьох рівнях: стратегічному, тактичному та оперативному. Це дозволить охопити більше коло питань і проблем та вирішувати їх на тому рівні, на якому вони виникли, що дозволить підвищити результативність та ефективність цього процесу.

При цьому слід враховувати необхідність формування належного забезпечення механізму інноваційного управління у сфері надрокористування, складовими якого повинні бути економічне, організаційне, інформаційне, матеріальне, фінансове, кадрове, юридичне та екологічне забезпечення. У сучасних умовах цифровізації економіки та суспільства основну увагу треба приділяти саме інформаційному забезпеченню механізму інноваційного управління у сфері надрокористування.

Функціонування механізму інноваційного управління у сфері надрокористування передбачає необхідність його оцінки. При цьому важливо звернути увагу на вибір методів та критерії оцінки, що може бути вкрай важко зробити, враховуючи складність та широке коло зацікавлених у надрокористуванні сторін. Саме тому розробка методичного підходу до оцінки механізму інноваційного управління у сфері надрокористування може стати наступним кроком у подальших наукових дослідженнях.

Як вже зазначалося, основним загальним результатом запропонованого механізму інноваційного управління у сфері надрокористування є досягнення узгодженості інтересів та вимог стейкхолдерів при забезпеченні ефективного використання та відтворення надр, однак слід зауважити, що зазначений результат можна розглядати в економічному, екологічному, соціальному, правовому та технологічному аспектах. Це дозволить комплексно підійти до вирішення проблем у сфері надрокористування.

Державне регулювання у сфері надрокористування здійснюється на основі «Кодексу України про надра» [10], однак незважаючи на те, що до цього нормативного акту є численні зауваження з боку різних зацікавлених сторін, він дозволяє раціонально та ефективно освоювати надра. У ньому зазначені норми, що забезпечують баланс інтересів держави та надрокористувачів у широкому розумінні цього поняття. Однак він також потребує оновлення відповідно до змін у економічному, політичному та навколишньому середовищі.

Отже, важливо зазначити, що в сучасних умовах невизначеності особливу увагу треба приділяти визначенню та оцінці факторів зовнішнього середовища, які мають значний вплив на використання надр в країні та можуть істотно вплинути на реалізацію запропонованого механізму. Визначення та оцінка факторів зовнішнього середовища дозволить зменшити ризики та їх вплив на процес інноваційного управління у сфері надрокористування.

Висновки. Формування дієвого механізму інноваційного управління у сфері надрокористування є складним процесом, оскільки необхідно охопити різні аспекти та специфіку використання надр, при цьому намагаючись врахувати інтереси усіх зацікавлених сторін. У нашому дослідженні була зроблена спроба побудувати такий механізм на основі поєднання основних складових елементів, а саме: суб’єкт, об’єкт, цілі, завдання, функції, методи, принципи, підходи, інструменти, забезпечення, оцінка, організаційна структура та рівні, а також враховуючи вплив факторів зовнішнього середовища та специфіку державного регулювання у сфері надрокористування. Зроблено висновок, що інноваційне управління у сфері надрокористування повинно ґрунтуватися на використанні комплексного механізму управління, який спрямовано на досягнення узгодженості інтересів та вимог стейкхолдерів при забезпеченні ефективного використання та відтворення надр.

Література:

1. Гіндес О. Г. Елементи економічного механізму природокористування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 9. С. 89–92.



- Hindes O.H. (2011) Elementy ekonomichnoho mekhanizmu pryrodokorystuvannia [Elements of the economic mechanism of nature management]. *Investytsii: praktyka ta dosvid* [Investments: practice and experience]. Vol. 9. P. 89–92. (in Ukrainian)
2. Дзядикевич Ю. В., Куликовська І. М. Механізми менеджменту природокористування. *Інноваційна економіка*. 2013. № 1. С. 123–128.
- Dziadykevych Yu.V., Kulykovska I.M. (2013) Mekhanizmy menedzhmentu pryrodokorystuvannia [Nature management mechanisms]. *Innovatsiina ekonomika* [Innovative economy]. Vol.1. P. 123-128. (in Ukrainian)
3. Іванова Т. В. Механізм управління природокористуванням і екологічною безпекою. *Біоресурси і природокористування*. 2011. № 5–6. С. 128–136.
- Ivanova T.V. (2011) Mekhanizm upravlinnia pryrodokorystuvanniam i ekolohichnoiu bezpekoiu [The mechanism of management of nature use and environmental safety]. *Bioresursy i pryrodokorystuvannia* [Bioresources and nature management]. Vol. 5–6. P. 128-136. (in Ukrainian)
4. Лушпінко Ю. О. Актуальні проблеми надкористування в Україні та шляхи їх вирішення. *Надрокористування в Україні. Перспективи інвестування* : матеріали 6-ї Міжнародної науково-практичної конференції (м. Трускавець, 7–11 жовтня 2019 р.). Київ, 2019. С. 25–27.
- Lushpienko Yu.O. (2019) Aktualni problemy nadkorystuvannia v Ukraini ta shliakhy yikh vyrishennia [Current problems of subsoil use in Ukraine and ways to solve them]. *Nadrokorystuvannia v Ukraini. Perspektyvy investuvannia* [Subsoil use in Ukraine. Investment prospects]: materialy 6-yi Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Truskavets, 7–11 zhovtnia 2019 r.). Kyiv. P. 25–27. (in Ukrainian)
5. Олейник В. В. Механізм управління природокористуванням в контексті регіональної політики України. *Розвиток України очима молоді: соціальні, економічні та правові аспекти* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених та студентів (м. Харків, 18 квітня 2013 року). Харків : Фактор, 2013. С. 1737–1742.
- Oleinyk V.V. (2013) Mekhanizm upravlinnia pryrodokorystuvanniam v konteksti rehionalnoi polityky Ukrainy [Mechanism of nature management in the context of regional policy of Ukraine]. *Rozvytok Ukrainy ochyma molodi: sotsialni, ekonomichni ta pravovi aspekty* [Development of Ukraine through the eyes of youth: social, economic and legal aspects]: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii molodykh uchenykh ta studentiv (m. Kharkiv, 18 kvitnia 2013 roku). Kharkiv: Faktor. P. 1737–1742. (in Ukrainian)
6. Prokopenko O. & Shkola, V. (2014). Economic and organizational institutional grounds of the environmental management. *Marketing and Management of Innovations*, 3, 197-205. URL: <https://doi.org/10.21272/mmi.2014.3-19> (accessed: March 03, 2024)
7. Пугач В. Теоретичні засади сталого надкористування. *Економіка природокористування і охорони довкілля*. 2014. № 1 С. 45–48.
- Puhach V. (2014) Teoretychni zasady staloho nadkorystuvannia [Theoretical principles of sustainable subsoil use]. *Ekonomika pryrodokorystuvannia i okhorony dovkillia* [Economics of nature use and environmental protection]. Vol. 1. P. 45-48. (in Ukrainian)
8. Степанюк Н. А. Система підготовки та прийняття рішень в природокористуванні: екологоекономічний аспект. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту*. 2012. № 5. С. 25–29.
- Stepaniuk N.A. (2012) Systema pidhotovky ta pryiniattia rishen v pryrodokorystuvanni: ekolohoekonomichnyi aspekt [System of preparation and decision-making in nature management: ecological and economic aspect]. *Visnyk Volynskoho instytutu ekonomiky ta menedzhmentu* [Bulletin of the Volyn Institute of Economics and Management]. Vol. 5. P. 25–29. (in Ukrainian)
9. Чечель А. О. Ревіталізація та розвиток промислових вугільних територій: економіка, екологія, природокористування : монографія. Суми : Вид-во СумДУ, 2014. 323 с.
- Chechel A.O. (2014) Revitalizatsiia ta rozvytok promyslovykh vuhilnykh terytorii: ekonomika, ekolohiia, pryrodokorystuvannia [Revitalization and development of industrial coal territories: economy, ecology, nature management]: monohrafiia. Sumy : Vyd-vo SumDU. 323 p. (in Ukrainian)
10. Кодекс України про надра. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.03.2024).
- Kodeks Ukrainy pro nadra [Code of Ukraine on subsoil]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed: March 03, 2024) (in Ukrainian)
11. Брич В. Я. Економічний механізм управління інноваційним розвитком підприємств : монографія / В. Я. Брич, Л. В. Дерманська, Я. О. Шпак. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 180 с.
- Brych V.Ya. (2018) Ekonomichnyi mekhanizm upravlinnia innovatsiinym rozvytkom pidpriemstv [Economic mechanism of management of innovative development of enterprises]: monohrafiia /V.Ya. Brych, L.V. Dermanska, Ya.O. Shpak. Ternopil : TNEU. 180 p. (in Ukrainian)
12. Одинцова Г. С. Механізм управління підприємствам: поняття та зміст. *Економіка розвитку*. 2005. № 4 (36). С. 48–50.
- Odyntsova H.S. (2005) Mekhanizm upravlinnia pidpriemstvam: poniattia ta zmist [Enterprise management mechanism: concept and content]. *Ekonomika rozvytku* [Development economics]. Vol. 4 (36). P. 48-50. (in Ukrainian)